

معیارهای تدریس اثربخش از دیدگاه اساتید و دانشجویان و میزان کاربست آن در فرایند آموزشی

داود طهماسبزاده شیخدار*، اسکندر فتحی آذر، وحیده جعفریان، ملیکا همراهزاده، قاسم زیلابی

چکیده

مقدمه: تدریس بعنوان یکی از فعالیت‌های اصلی آموزش و انجام موفق آن، مستلزم توجه به معیارهای آن می باشد. از این رو، هدف مطالعه حاضر تعیین معیارهای تدریس اثربخش از دیدگاه اساتید و دانشجویان و میزان کاربست آن در فرایند آموزشی دانشگاه تبریز است.

روش‌ها: در این مطالعه از نوع ترکیبی (کیفی- کمی) جامعه آماری کلیه دانشجویان دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد و اعضای هیأت علمی دانشگاه تبریز بود. در بخش کمی روش نمونه‌گیری از نوع تصادفی طبقه‌ای بود که با استفاده از جدول مورگان ۳۷۵ نفر از دانشجویان و ۱۴۵ نفر از اساتید به عنوان نمونه انتخاب شدند. در بخش کیفی نیز، حجم نمونه اساتید و دانشجویان در مصاحبه تا زمانی که داده‌ها به حد اشباع برسد ادامه یافت و تعداد ۱۴ نفر استاد و ۳۰ نفر دانشجو از طریق نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش کمی از آمار توصیفی و استنباطی (t تک نمونه‌ای) و در بخش کیفی نیز از روش اسمیت استفاده گردید.

نتایج: در بخش تحلیل کیفی، معیارهایی از قبیل طراحی و تدوین درس، اجرا و ارائه درس، روابط انسانی و ویژگی‌های فردی و ارزشیابی به عنوان معیارهای تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان و اساتید معرفی شد. در بخش کمی نیز مؤلفه طراحی و تدوین درس به ترتیب از دید اساتید و دانشجو با مقدار میانگین $(3/35 \pm 2/66)$ ، $(2/98 \pm 4/51)$ ، مؤلفه اجرا و ارائه درس $(3/58 \pm 5/14)$ ، $(3/38 \pm 7/48)$ ، مؤلفه روابط انسانی و ویژگی‌های فردی $(3/48 \pm 2/92)$ ، $(3/25 \pm 4/58)$ و مؤلفه ارزشیابی $(3/69 \pm 2/15)$ ، $(3/25 \pm 4/54)$ به عنوان معیارهای تدریس اثربخش در فرایند آموزشی دارای کاربرد بودند.

نتیجه‌گیری: به کارگیری این معیارها برای تدریس مؤثر در دانشگاه تبریز می‌تواند در ارتقا فرآیندهای آموزشی مؤثر واقع شود.

واژه‌های کلیدی: تدریس اثربخش، فرآیند آموزشی، دیدگاه اساتید، دیدگاه دانشجویان

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی / ۱۳۹۷؛ ۱۸(۲۸): ۲۵۷ تا ۲۶۸

مقدمه

و انجام تحقیقات از نوع بنیادی، توسعه‌ای و کاربردی از رسالت دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی محسوب می‌شود؛ بنابراین نظام آموزش عالی با برون‌دادها و پیامدهای خود عملاً در راه توسعه کشور گام بر می‌دارد (۱). در دنیای امروز دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی با انجام سه ماموریت اصلی آموزش، پژوهش و ارائه خدمات نقش مهمی

نظام آموزش عالی هر کشور یکی از عوامل مؤثر در تحقق سیاست‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آن به شمار می‌رود. به طوری که تأمین و تربیت نیروی انسانی متخصص و کارآموده برای بازار کار در راستای توسعه همه جانبه کشورها و همچنین تولید دانش و دانش پژوهشی

* نویسنده مسؤل: دکتر داود طهماسبزاده شیخدار (استادیار)، رشته برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. d.tahmaseb@tabrizu.ac.ir
دکتر اسکندر فتحی آذر (استاد)، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. (s.fathiazar@tabrizu.ac.ir)
وحیده جعفریان، دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. (v.jafarian@gmail.com)
همراهزاده، دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. (m.hamrah@yahoo.com)
قاسم زیلابی، دانش‌آموخته کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. (gh.zilabi@yahoo.com)
تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۸/۷، تاریخ اصلاحیه: ۹۶/۸/۱۵، تاریخ پذیرش: ۹۶/۸/۲۰

دکتر اسکندر فتحی آذر (استاد)، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. (s.fathiazar@tabrizu.ac.ir)
وحیده جعفریان، دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. (v.jafarian@gmail.com)
همراهزاده، دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. (m.hamrah@yahoo.com)
قاسم زیلابی، دانش‌آموخته کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. (gh.zilabi@yahoo.com)
تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۸/۷، تاریخ اصلاحیه: ۹۶/۸/۱۵، تاریخ پذیرش: ۹۶/۸/۲۰

به یادگیری دانشجو می‌شود. هرچند یادگیری به عوامل متعدد دیگری از جمله رفتارهای دانشجو، انگیزه یادگیری، محتوای برنامه درسی، محیط و منابع فیزیکی نیز بستگی دارد (۶). به عبارت دیگر تدریس اثربخش، توانایی مدرس برای فراهم کردن تجربه یادگیری جهت کسب نتایج آموزشی مطلوب است، برای این منظور تک تک فراگیران باید درگیر فعالیت یادگیری شوند (۷). به رغم این که بهبود فرایند تدریس یکی از نیازهای اصلی مراکز آموزش عالی است، اما در حال حاضر برنامه مدونی که بتوان از طریق آن فرصت‌های مناسبی را برای ارتقای مهارت‌های آموزشی کلیه اعضای هیأت‌علمی و در نهایت، افزایش یادگیری دانشجویان فراهم کرد وجود ندارد (۸).

از این رو، پژوهش درباره میزان به کارگیری معیارهای تدریس اثربخش در دانشگاه بیش از هر چیز منجر به تقویت نقاط قوت و رفع نقاط ضعف موجود در کیفیت تدریس اساتید خواهد شد (۶). در کشور ما مطالعات زیادی در زمینه تعیین شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان انجام گرفته است، اما در زمینه شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه اساتید و مقایسه آن با دیدگاه دانشجویان مطالعات منظمی صورت نگرفته است.

بدیهی است تدریس اثربخش دارای معیارهایی است که توسط آن می‌توان به نوعی ماهیت آن را مشخص کرد. ارزیابی اثربخشی جنبه تدریس یک استاد به دلیل نداشتن شاخص‌های مناسب مشکل‌تر از ارزیابی جنبه پژوهشی او است. شاید یکی از عواملی که باعث شده در اکثر دانشگاه‌ها اساس ارتقای اساتید، ارزیابی پژوهشی آنان باشد، آسان‌تر بودن ارزیابی این جنبه نسبت به جنبه تدریس آنان بوده است (۶).

اثربخشی کلی تدریس یک مدرس دانشگاه در پرتو تقابل میان معیارهای کلی، شامل طراحی تدریس، اجرا یا آموزش، مدیریت کلاس درس، روابط انسانی، ارزشیابی و ویژگی‌های شخصیتی مطلوب، سنجیده و تعیین می‌شود (۹). در این میان آگاهی از دیدگاه دانشجویان

در ابعاد گوناگون اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و بهداشتی جامعه ایفا می‌کند. لذا اطمینان از کم و کیف مطلوب عملکرد آنها و توجه مناسب به هریک از کارکردهای دانشگاه از اهمیت خاصی برخوردار است و در اثربخشی دانشگاه نیز نقش مهمی دارد. به طور مثال، معروفی به نقل از صالحی آمده است که عدم تأکید بر آموزش به عنوان یکی از کارکردهای مهم آموزش عالی می‌تواند به تربیت نیروی انسانی ناکارآمد و ناتوان بینجامد، در این راستا اعضای هیأت‌علمی از مهم‌ترین عوامل آموزشی هستند که کمیت و کیفیت عملکرد آنها در دانشگاه‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (۲). پژوهش درباره تدریس در دانشگاه از جمله مهم‌ترین مسائلی است که از یک سو بازخوردهای مناسب برای تجزیه و تحلیل مسایل آموزشی، تصمیم‌گیری اساسی و برنامه‌های راهبردی را در اختیار مسؤولان و دست‌اندرکاران آموزش عالی قرار می‌دهد و از سوی دیگر، مدرسان نیز ضمن کسب آگاهی از کیفیت عملکرد خود در جریان تدریس قادر خواهند بود به اصلاح شیوه‌ها و روش‌های آموزشی و در نتیجه افزایش کیفیت تدریس خود بپردازند (۳). تدریس با کیفیت مطلوب در آموزش عالی معمولاً با ارتقای فرصت‌های یادگیری اثربخش برای دانشجویان تعریف می‌شود و مدرسان دانشگاهی گرچه در زمینه دانش محتوایی حوزه مطالعاتی و رشته خود متخصص و صاحب‌نظر هستند اما بسیاری از آنها دانش و حتی مهارت‌های لازم درباره نظریه‌های یادگیری و الگوهای تدریس و آموزش را ندارند (۴). در حالیکه تجربیات کشورهای دیگر نشان می‌دهد که مدرسان در آغاز کار باید گواهینامه علمی معتبری مبنی بر طی موفقیت در زمینه تدریس را دارا باشند و پس از آن نیز به طور مداوم از طریق دوره‌های آموزش ضمن خدمت، توانمندی علمی و عملی خود را بهبود بخشیده و در واقع تدریس اثربخش داشته باشند (۵).

تدریس اثربخش مجموعه‌ای از عملکردها و ویژگی‌های استاد است که باعث دستیابی به اهداف آموزشی و منجر

حیطه توانایی در ایجاد ارتباط و مشاوره مهم‌ترین حیطه‌های تأثیرگذار بر اثربخشی تدریس هستند (۱۳).

پژوهش حاضر نیز با هدف تعیین معیارهای تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان و اساتید دانشگاه علوم پزشکی تبریز انجام شد تا مشخص شود این معیارها تا چه حد در فرایندهای آموزشی دانشگاه علوم پزشکی تبریز به کار گرفته می‌شوند و همچنین پاسخ به این سوال که آیا بین دو گروه اساتید و دانشجویان در زمینه معیارهای تدریس اثربخش و استفاده از آن تفاوت وجود دارد.

روش‌ها

مطالعه حاضر از نوع مطالعه کمی - کیفی بود که در سال تحصیلی ۹۴-۹۵ به بررسی معیارهای تدریس اثربخش از دیدگاه اساتید و دانشجویان و میزان کاربست (استفاده از) آن در فرایند آموزشی دانشگاه علوم پزشکی تبریز پرداخت. جامعه آماری این مطالعه در بخش کمی و بخش کیفی تمام دانشجویان مقاطع مختلف تحصیلی دانشگاه علوم پزشکی تبریز و اعضای هیأت‌علمی آن بودند.

در این تحقیق در بخش کیفی، به شیوه نمونه‌گیری در دسترس با ۱۴ نفر از اعضای هیأت‌علمی از گروه‌های مختلف آموزشی و از دانشکده‌های مختلف مصاحبه انجام شد. بدین صورت که ابتدا با اساتید زیادی در گروه‌های مختلف درباره موضوع پژوهش صحبت اولیه شد. اغلب آنان عنوان می‌کردند که فرصت لازم برای انجام مصاحبه ندارند؛ ولی در صورت پذیرش انجام مصاحبه با وی، زمانی برای انجام مصاحبه تعیین می‌شد و در زمان تعیین شده مصاحبه با ایشان و در اتاق وی و با ضبط مصاحبه با دستگاه ضبط صوت انجام می‌شد. جهت گردآوری اطلاعات از روش مصاحبه نیمه‌سازمان‌یافته استفاده شد. بدین ترتیب که سؤالاتی از اساتید در زمینه معیارهای تدریس اثربخش مطرح شد و بسته به پاسخ‌های اساتید، سؤالات دیگری در راستای اهداف پژوهش مطرح می‌شد و تا زمانی مصاحبه ادامه یافت که مصاحبه‌کننده احساس کرد که توانسته است پاسخ سؤالات خود را به دست آورد.

نسبت به تدریس اثربخش در بهبود کیفیت تدریس و آموزش آنان تأثیر بسزایی دارد. به این دلیل که دانشجویان به طور مستقیم درگیر یادگیری هستند، یکی از بهترین روش‌های تعیین معیارهای تدریس اثربخش نظرخواهی از دانشجویان است (۶). در این زمینه مطالعات فراوانی انجام شده است از جمله شیخ‌زاده در پژوهش خود با عنوان «شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه» جنبه‌های قدرت ارتباط، روش تدریس، دانش پژوهی، و شخصیت فردی را به ترتیب مهم‌ترین جنبه‌های تدریس اثربخش معرفی کرده است (۱۰).

دولین (Devlin) در مقاله خود به یافته‌های پژوهشی سنترا، آبرامی و مارش (Sentra, Abbrmhi, March) اشاره می‌کند که در تحقیقات خود به این نتیجه رسیدند که ارزشیابی دانشجویان از کیفیت تدریس دانشگاهی نتایج مفیدی را برای تصمیم‌گیری‌های اساسی نظیر بازخورد تشخیصی به دانشکده‌ها در مورد عملکرد استادان، انتخاب و گزینش استادان برجسته و استفاده از اطلاعات به دست آمده برای راهنمایی دانشجویان در انتخاب درس‌ها با استادانی که از شایستگی علمی برخوردار هستند در اختیار مسئولین نظام آموزشی قرار می‌دهد (۱۱).

نتایج پژوهش عندلیب و احمدی که در خصوص میزان به کارگیری معیارهای تدریس اثربخش در دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان از نظر دانشجویان بود، نشان داد که میانگین اساتید این دانشگاه در کاربست معیارهای تدریس اثربخش بالاتر از میانگین معیار است و تدریس اساتید این دانشگاه دارای اثربخش لازم است (۹).

یافته‌های پژوهش رئوفی و همکاران نشان داد که تسلط کافی بر موضوع درس، حضور به موقع در کلاس، برنامه‌ریزی جهت استفاده از تمام وقت کلاس و به کارگیری مثال‌های کاربردی حین درس، بهترین گویه‌ها برای ارزیابی کیفیت تدریس نظری هستند (۱۲).

در پژوهش محدثی و همکاران نیز یافته‌ها نشان داد از دیدگاه اساتید، حیطه روش تدریس و از دیدگاه دانشجویان،

جهت اعتباربخشی به داده‌ها و نتایج به دست آمده از پژوهش، با اجازه مشارکت‌کنندگان و با اطمینان از محرمانه بودن و همچنین جهت بالا بردن اعتبار داده‌های مصاحبه، مصاحبه با بهره‌گیری از ابزار دیجیتال ضبط شد. در طول مصاحبه از کدهای مشخصی به جای اسامی شرکت‌کنندگان استفاده شد تا رازداری در پژوهش رعایت گردد. روایی پژوهش حاضر از نوع روایی درونی است که به میزان اعتمادپذیری، قابلیت اطمینان و اعتقاد و موجه بودن یافته‌ها و نتایج پژوهش اشاره دارد. به اعتقاد کرسول (۱۴) «روایی درونی به دقت داده‌ها و این که معرف حقیقت است یا نه اشاره دارد و شاخصی است که نشان می‌دهد یک مطالعه تا چه حد واقعی است، و آیا هدف پژوهش و واقعیت اجتماعی آزمودنی‌ها را با دقت منعکس می‌سازد». بدین منظور آنالیز داده‌ها توسط دو نفر از نویسندگان مقاله انجام شد و سپس داده‌ها و تفسیر از آنها در اختیار خود اساتید و دانشجویان (به صورت ارائه حضوری یا ایمیل) که به عنوان شرکت‌کننده در پژوهش بودند قرار گرفت تا آنان صحت داده‌ها و تفسیر از آنها را تأیید بکنند. برای افزایش پایایی پژوهش، مصاحبه‌ها با یک برنامه قبلی در یک فضای مناسب و رعایت شرایط مصاحبه با راهنمایی‌های لازم و به دور از سوگیری و اعمال نظر شخصی و با استفاده از دستگاه ضبط صوت انجام می‌گرفت. همزمان با گردآوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل آنها با دو هدف اخذ بازخورد برای مصاحبه‌های بعدی و اطمینان از اشباع داده‌ها آغاز شد. اطلاعات براساس مدل اسمیت (Smith) تجزیه و تحلیل شد. موازی با مصاحبه با اساتید با ۳۰ نفر از دانشجویان در دسترس نیز مصاحبه به شرح فوق انجام شد.

روش پدیدارشناسی اسمیت یک روش تحلیل کیفی است که در آن، پژوهشگران چهار مرحله اصلی و تعدادی زیر مرحله را طی کردند. این مراحل طی شده عبارتند از: ۱- در مرحله اول جهت تعیین معیارهای تدریس اثربخش، مصاحبه‌ای با اساتید و دانشجویان انجام شد (تولید

اطلاعات). برای این تولید اطلاعات، نمونه‌هایی از جامعه انتخاب شدند (انتخاب شرکت‌کنندگان). از این نمونه‌های انتخاب شده، اطلاعات طی مصاحبه نیمه ساختاریافته جمع‌آوری شد (جمع‌آوری اطلاعات). پس از جمع‌آوری داده‌ها از آنجا که داده‌ها پراکنده بودند، جهت تجزیه و تحلیل سامان‌دهی شدند (رفتار با داده‌ها). ۲- در این مرحله اطلاعات جمع‌آوری و ساماندهی شده، تجزیه و تحلیل شدند که اقدامات و فعالیت‌های انجام یافته در این مرحله عبارتند از: ابتدا تمامی مطالب و محتوای مصاحبه مورد بازخوانی و مطالعه قرارگرفتند (مواجهه اولیه: خواندن و بازخوانی اولیه) سپس مفاهیم و عبارات کلیدی مصاحبه تشخیص و برچسب گذاری شدند (تشخیص و برچسب زدن به تم‌ها) در گام بعدی تم‌ها براساس میزان شباهت و تفاوت‌ها و مفاهیم کلیدی خود به دسته‌ها، گروه‌ها و تم‌های اصلی طبقه‌بندی شدند (لیست کردن و خوشه‌بندی تم‌ها) در نهایت در این مرحله جهت ایجاد یک ساختار ذهنی و مفهومی تم‌های شناسایی شده به صورت خلاصه در جدول لیست شدند (ایجاد یک جدول خلاصه سازی) ۳- در این مرحله با نگاه به تم‌های شناسایی شده برخی تم‌ها براساس شباهت و تکرار تلفیق شدند و تم‌های شناسایی شده خلاصه‌تر شدند (تلفیق موردها) ۴- در این مرحله تم‌های اصلی و فرعی از همدیگر تشخیص داده شدند. معیارهای اصلی و فرعی تدریس اثربخش شناسایی شدند و توصیف شدند (نگارش و توصیف پدیده‌ها) (۱۵).

با تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه با اساتید و دانشجویان، معیارهای اولیه تدریس اثربخش به دست آمد و این داده‌ها با کمترین دست‌کاری تبدیل به پرسشنامه در این زمینه شد و در بخش کمی مورد استفاده قرار گرفت. در بخش کمی نیز از ۶۲۶۲ نفر دانشجویان مقاطع مختلف تحصیلی دانشگاه علوم پزشکی تبریز باتوجه به جدول مورگان تعداد ۳۶۱ نفر برای این تحقیق مناسب به نظر می‌رسید که با در نظر گرفتن احتمال داده‌های از دست رفته، حدود ۳۷۵ نفر برای نمونه دانشجویان انتخاب گردید.

در این زمینه داشتند، پس سایر اساتید و دانشجویان نمونه نیز اطلاع نسبی از این الگوهای تدریس و یادگیری دارند. پرسشنامه (اساتید و دانشجویان) در مقیاس پنج درجه‌ای و با توجه به فعالیت‌های قبل، ضمن و بعد از تدریس مدرس طراحی گردید که دارای چهار مؤلفه: طراحی و تدوین درس، اجرا و ارائه درس، روابط انسانی و ویژگی‌های فردی و ارزشیابی است. در پرسشنامه ۱۰ سؤال برای مؤلفه طراحی و تدوین درس، ۱۵ سؤال برای اجرا و ارائه درس، ۸ سؤال برای مؤلفه روابط انسانی و ویژگی‌های فردی و ۶ سؤال برای مؤلفه ارزشیابی در نظر گرفته شد، که با استفاده از طیف لیکرت ۵ درجه تنظیم شده است که مقیاس اندازه‌گیری آن از نوع طبقه‌ای است و فرایند نمره‌دهی آن برای تمامی سؤالات به صورت مثبت و از ۱ برای کاملاً مخالف شروع و به ترتیب تا ۵ برای کاملاً موافق ادامه دارد. در مؤلفه طراحی و تدوین درس حداقل نمره قابل کسب ۱۰ و حداکثر آن ۵۰؛ در مؤلفه اجرا و ارائه درس حداقل نمره قابل کسب ۱۵ و حداکثر آن ۷۵؛ در مؤلفه روابط انسانی و ویژگی‌های فردی حداقل نمره قابل کسب ۸ و حداکثر آن ۴۰ و در مؤلفه ارزشیابی حداقل نمره قابل کسب ۶ و حداکثر آن ۳۰ است.

برای تعیین میزان کاربست معیارهای تدریس اثربخش بدین گونه عمل شد که با در نظر گرفتن امتیازات طیف لیکرت ۵ درجه‌ای، امتیاز ۱ الی ۲/۹۹ به عنوان گزینه کم، امتیاز ۳ الی ۳/۹۹ به عنوان گزینه تا حدودی و امتیاز ۴ الی ۵ به عنوان گزینه زیاد در تحلیل سؤالات این پژوهش تعیین شد.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش کمی از آمار توصیفی و استنباطی از جمله t تک نمونه‌ای و t مستقل و در بخش کیفی از روش تحلیل کیفی اسمیت استفاده گردید.

نتایج

لازم به ذکر است از ۱۵۰ پرسشنامه توزیع شده بین اساتید، ۱۴۵ پرسشنامه جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل شد (درصد بازگشت ۹۷٪). همچنین از ۳۷۵ پرسشنامه توزیع

روش نمونه‌گیری نیز به صورت تصادفی طبقه‌ای بود. برای جامعه آماری اساتید دانشگاه نیز با توجه به جدول مورگان از جامعه ۷۱۰ نفری تعداد ۱۴۵ نفر برای این پژوهش در نظر گرفته شد و پژوهش با انتخاب تصادفی طبقه‌ای بر روی این نمونه صورت گرفت. همچنین در این پژوهش روایی ابزار اندازه‌گیری که پرسشنامه محقق ساخته با استفاده از نتایج مصاحبه بود، با نظر اساتید دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی با تخصص برنامه‌ریزی درسی و آموزش و اساتید راهنما و مشاور تأیید شد و به منظور بررسی پایایی ابزار، گروه نمونه‌ای از اساتید و دانشجویان جامعه تحقیق (۳۰ نفر) به استثنای نمونه انتخاب شدند و به پرسشنامه پاسخ دادند، نتیجه این اجرا علاوه بر اصلاح برخی عبارات مبهم، محاسبه ضریب پایایی آزمون با استفاده از آلفای کرونباخ به مقدار ۰/۸۵۷ بود. پرسشنامه بعد از نهایی شدن بین اساتید دانشجویان جهت جمع‌آوری اطلاعات توزیع گردید. به منظور پیگیری دقیق پرسشنامه‌های توزیع شده بین اساتید و دانشجویان، پرسشنامه‌ها قبل از توزیع به صورت محرمانه کدگذاری شد که هر کد به یک استاد یا دانشجو به طور مستقل اختصاص می‌یافت و هنگام تحویل پرسشنامه به هر کدام، کد آن توسط پژوهشگر یادداشت شد که بعداً امکان پیگیری از وی مقدور باشد. تعداد معدودی از اساتید و اکثر دانشجویان موقع توزیع پرسشنامه، پاسخ و عودت دادند؛ مابقی نیز در فرصت‌های بعدی با مراجعه مکرر از آنان جمع‌آوری شد.

از آنجا که مؤلفه‌ها و سؤالات پرسشنامه برگرفته از نتایج مصاحبه با ۱۴ نفر اساتید و ۳۰ نفر دانشجو بود. برخی از اساتید و دانشجو در جریان مصاحبه خود اشاراتی به چگونگی استفاده از الگوهای تدریس و سبک‌های یادگیری و تأثیرات آن بر کیفیت تدریس داشتند که در تحلیل مصاحبه، آنها به عنوان یکی از مضامین و معیارهای تدریس قلمداد شدند و فرض بر این بود که چون اساتید و دانشجویان مورد مصاحبه براساس تجربه خود اطلاعی

شده بین دانشجویان، ۳۶۱ پرسشنامه جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل شد (درصد بازگشت ۹۶٪). توزیع فراوانی جامعه و نمونه اساتید دانشگاه علوم پزشکی تبریز به تفکیک دانشکده چنین بود: در دانشکده پزشکی ۴۳ نفر (۲۹٪)، در دانشکده پرستاری ۲۱ نفر (۱۵٪)، در دانشکده پیراپزشکی ۲۶ نفر (۱۸٪) و در دانشکده توانبخشی ۱۸ نفر (۱۳٪)، در دانشکده داروسازی ۲۰ نفر (۱۴٪) و در دانشکده دندانپزشکی ۱۷ نفر (۱۱٪). توزیع فراوانی جامعه و نمونه دانشجویان علوم پزشکی دانشگاه تبریز به تفکیک دانشکده و جنسیت چنین بود: در دانشکده پزشکی ۵۷ نفر (۱۵۵/۷۹٪) دانشجوی دختر و ۶۷ نفر (۱۸/۵۶٪) دانشجوی پسر و در دانشکده پرستاری ۴۴

نفر (۱۲/۱۸٪) دانشجوی دختر و ۱۸ نفر (۴/۹۸٪) دانشجوی پسر و در دانشکده پیراپزشکی ۳۸ نفر (۱۰/۵۳٪) دانشجوی دختر و ۲۷ نفر (۷/۴۸٪) دانشجوی پسر و در دانشکده توانبخشی ۲۲ نفر (۶/۱۰٪) دانشجوی دختر و ۱۷ نفر (۴/۷۱٪) دانشجوی پسر و در دانشکده داروسازی ۲۰ نفر (۵/۵۴٪) دانشجوی دختر و ۲۲ نفر (۶/۱۰٪) دانشجوی پسر و در دانشکده دندانپزشکی ۱۷ نفر (۴/۷۱٪) دانشجوی دختر و ۱۲ نفر (۳/۳۲٪) دانشجوی پسر.

در جدول (۱) نتایج حاصل از تحلیل مصاحبه نیمه ساختار یافته با اساتید و دانشجویان به منظور پی بردن به معیارهای تدریس اثربخش ذکر شده است.

جدول ۱: مؤلفه‌ها و مضامین (معیارهای) استخراج شده از تحلیل مصاحبه‌ها

مؤلفه‌ها	مضامین (معیار)
طراحی و تدوین درس	توانایی سازماندهی و تنظیم درس توانایی تطبیق محتوا با نیازهای دانشجویان رعایت توالی منطقی مطالب در زمان تدریس اجرای برنامه طراحی شده در طول ترم و تحقق آن در پایان ترم میزان استفاده از تکنولوژی آموزشی در نظر گرفتن فعالیت‌های انفرادی برای دانشجویان استفاده از نظرات دانشجویان در رابطه با برنامه درسی طراحی شده قابلیت انعطاف برنامه درسی باتوجه به شرایط متفاوت اشاره به مواردی از درس که برای آینده حرفه‌ای دانشجو ضروری است آگاهی از الگوهای تدریس و یادگیری
اجرا و ارائه درس	میزان تسلط استاد بر موضوع درسی ارائه مطالب علمی جدید و به روز همراه داشتن طرح درس مناسب در هر جلسه تدریس ایجاد ارتباط مناسب بین مباحث درسی استفاده مناسب و به جا از وسایل کمک آموزشی معرفی منابع درسی مناسب برای دانشجویان استفاده از شیوه‌های متنوع در تدریس کمک در بالا بردن سطح تجزیه و تحلیل دانشجویان توانایی استاد در جلب توجه دانشجویان نسبت به مطالب یادگیری میزان علاقه استاد به تدریس توانایی استاد در شروع و پایان درس توانایی اداره کلاس قدرت بیان، تفهیم و انتقال مطالب مورد یادگیری

شیوایی بیان استاد قاطعیت استاد	روابط انسانی و ویژگی‌های فردی
حفظ شخصیت دانشجو و احترام به وی ارتباط صمیمانه با دانشجو ایجاد انگیزه در دانشجویان برای ادامه تحصیل داشتن اخلاق مناسب در داخل و خارج از کلاس انتقادپذیر بودن تعیین ساعاتی برای رفع اشکال درسی دانشجویان داشتن حس مسئولیت آراستگی ظاهری استاد	ارزشیابی
ارزیابی دانشجو قبل، حین و بعد از تدریس رعایت عدالت در ارزشیابی دانشجویان استفاده از سؤالات استنباطی در ارزشیابی بهره‌گیری از ارزشیابی مستمر برگزاری امتحان جامع و دقیق در پایان ترم انجام ارزشیابی از دانشجویان باتوجه به سطح علمی کلاس	

از تحلیل مصاحبه‌ها مضامین متعددی (۳۹ مضمون) براساس نظرات اساتید و دانشجویان استخراج شد که این مضامین در چهار مؤلفه اصلی: طراحی و تدوین درس (۱۰ مضمون)، اجرا و ارائه درس (۱۵ مضمون)، روابط انسانی و ویژگی‌های فردی (۸ مضمون) و ارزشیابی (۶ مضمون) طبقه‌بندی شد. به منظور تعیین معیارهای تدریس اثربخش از دیدگاه اساتید از آزمون آماری تی تک نمونه‌ای استفاده شد. نتایج حاصل از اجرای آزمون تی تک نمونه‌ای در جدول (۲) آورده شده است.

جدول ۲: میانگین و انحراف معیار مؤلفه‌های چهارگانه تدریس اثر بخش و میزان کاربری آن از دیدگاه استادان

مؤلفه‌ها	میانگین و انحراف معیار	P	T	میزان کاربری
طراحی و تدوین درس	۳/۶۶±۳/۳۵	۰/۰۰۱	۱۱/۰۸	تا حدودی
اجرا و ارائه درس	۳/۵۸±۵/۱۴	۰/۰۰۱	۵/۳۲	تا حدودی
روابط انسانی و ویژگی‌های فردی	۳/۹۲±۳/۴۸	۰/۰۰۱	۳/۳۵	تا حدودی
ارزشیابی	۳/۱۵±۲/۶۹	۰/۰۰۱	۵/۴۷	تا حدودی

بیش‌ترین کاربرد و «میزان استفاده از تکنولوژی آموزشی» با میانگین و انحراف معیار $۲/۵۵ \pm ۲/۶۶$ کم‌ترین کاربرد را دارد.

همچنین در مؤلفه اجرا و ارائه درس، معیار «میزان تسلط استاد بر موضوع درسی» با میانگین و انحراف معیار $۴/۴۴ \pm ۳/۱۴$ بیش‌ترین کاربرد و معیار «ارائه مطالب علمی

باتوجه به این که میانگین به دست آمده (۳/۳۵) از مقدار مقایسه (۳) بزرگ‌تر است می‌توان نتیجه گرفت که معیارهای تدریس اثربخش در مؤلفه طراحی و تدوین درس از دیدگاه اساتید در دانشگاه تبریز تا حدودی به کار گرفته می‌شود که در این میان «آگاهی از الگوهای تدریس و یادگیری» با میانگین و انحراف معیار $۴/۱۴ \pm ۳/۳۵$

جدید و به روز» با میانگین و انحراف معیار $2/71 \pm 5/14$ کمترین کاربرد را دارد. در مؤلفه روابط انسانی و ویژگی‌های فردی نیز بر حسب اولویت، بیشترین کاربرد، معیار «داشتن حس مسئولیت» با میانگین و انحراف معیار $4/17 \pm 2/92$ و کمترین کاربرد، معیار «انتقادپذیر بودن استاد» با میانگین و انحراف معیار $2/80 \pm 2/12$ است. در نهایت در مؤلفه ارزشیابی، بیشترین کاربرد در این مؤلفه از دیدگاه اساتید، معیار «برگزاری امتحان جامع و

دقیق در پایان ترم» با میانگین و انحراف معیار $4/32 \pm 2/15$ و کم کاربردترین معیار در این مؤلفه «ارزشیابی دانشجویان قبل، حین و بعد از تدریس» با میانگین و انحراف معیار $2/05 \pm 2/15$ است.

برای تعیین معیارهای تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان از آزمون آماری تی تک نمونه‌ای استفاده شد و نتایج حاصل از اجرای آزمون تی تک نمونه‌ای در جدول (۳) آورده شده است.

جدول ۳: میانگین و انحراف معیار نمره‌ی معیارهای چهارگانه تدریس و میزان کاربرد آن از دیدگاه دانشجویان

مؤلفه‌ها	میانگین و انحراف معیار	P	T	میزان کاربرد
طراحی و تدوین درس	$4/51 \pm 2/98$	0/001	14/57	کم
اجرا و ارائه درس	$2/38 \pm 7/38$	0/001	6/50	تا حدودی
روابط انسانی و ویژگی‌های فردی	$2/35 \pm 4/58$	0/001	4/25	تا حدودی
ارزشیابی	$2/25 \pm 4/54$	0/001	7/89	تا حدودی

این معیارها تا حدودی در دانشگاه تبریز به کار گرفته می‌شود و بر حسب اولویت، پرکاربردترین معیار، «آراستگی ظاهری استاد» با میانگین و انحراف معیار $4/02 \pm 4/58$ و کم کاربردترین معیار «انتقادپذیر بودن استاد» با میانگین و انحراف معیار $2/68 \pm 4/58$ است. در نهایت در مؤلفه ارزشیابی، پرکاربردترین معیار از دیدگاه دانشجویان، معیار «برگزاری امتحان جامع و دقیق در پایان ترم» با میانگین و انحراف معیار $3/68 \pm 4/54$ و کم کاربردترین معیار در این مؤلفه، «بهره‌گیری از ارزشیابی مستمر» با میانگین و انحراف معیار $2/81 \pm 4/54$ است.

برای مقایسه معیارهای تدریس اثربخش از دیدگاه اساتید و دانشجویان از آزمون آماری تی مستقل استفاده شد و نتایج حاصل از اجرای آزمون تی مستقل در جدول (۴) آورده شده است.

با توجه به این که میانگین به دست آمده ($2/98$) از مقدار مورد مقایسه (۳) کوچکتر است می‌توان نتیجه گرفت که معیارهای تدریس اثربخش در مؤلفه طراحی و تدوین درس از دیدگاه دانشجویان توسط اساتید کم به کار گرفته می‌شود، که در این میان، «آگاهی از الگوهای تدریس و یادگیری» با میانگین و انحراف معیار $3/69 \pm 4/51$ بیشترین کاربرد و معیار «اشاره به مواردی که برای آینده حرفه‌ای دانشجو ضروری است» با میانگین و انحراف معیار $2/27 \pm 4/51$ کمترین کاربرد را دارد. همچنین در مؤلفه اجرا و ارائه درس از دیدگاه دانشجویان نیز بر حسب اولویت در این مؤلفه، معیار «قاطعیت استاد» با میانگین و انحراف معیار $4/36 \pm 7/48$ بیشترین کاربرد و معیار «استفاده از شیوه‌های متنوع در تدریس» با میانگین و انحراف معیار $7/48 \pm 2/40$ کمترین کاربرد را دارد. در مؤلفه روابط انسانی و ویژگی‌های فردی از دید دانشجویان

جدول ۴: مقایسه‌ی میانگین و انحراف معیار دیدگاه اساتید و دانشجویان نسبت به مؤلفه‌های چهارگانه تدریس

مؤلفه‌ها	میانگین و انحراف معیار نمرات اساتید	میانگین و انحراف معیار نمرات دانشجویان	P	T
----------	-------------------------------------	--	---	---

۱۲/۸۲	۰/۰۰۱	۲/۹۸±۴/۵۱	۲/۳۵±۲/۶۶	طراحی و تدوین درس
۵/۹۱	۰/۰۰۱	۳/۳۸±۷/۴۸	۳/۵۸±۵/۴۱	اجرا و ارائه درس
۳/۸	۰/۰۰۱	۳/۳۵±۴/۵۸	۳/۴۸±۲/۹۲	روابط انسانی و ویژگی‌های فردی
۶/۶۸	۰/۰۰۱	۳/۲۵±۴/۵۴	۳/۶۹±۲/۱۵	ارزشیابی

معیار در این مؤلفه از دید اساتید، «آگاهی از الگوهای تدریس و یادگیری» و از دید دانشجویان نیز «آگاهی از الگوهای تدریس و یادگیری» و کم‌ترین کاربرد معیار از دید اساتید «میزان استفاده از تکنولوژی آموزشی» و از دید دانشجویان «اشاره به مواردی که برای آینده دانشجو ضروری است» بود که با یافته‌های عنلیب و احمدی (۹) و شیخ‌زاده (۱۰) هم‌خوانی دارد. در تبیین این یافته می‌توان گفت که اساتید دانشگاه علوم پزشکی تبریز از الگوهای متنوع تدریس آگاه هستند و در تدریس از این الگوها کمک می‌گیرند و این منجر به اثربخشی تدریس آنان می‌گردد. دانشجویان نیز به میزان کاربست این الگو در فرایند آموزشی اذعان دارند. متخصصین آموزش معتقدند که آگاهی از الگوهای تدریس و یادگیری علاوه بر تسهیل در نحوه تدریس و اثربخش‌تر شدن تدریس مدرسان، باعث افزایش انگیزه دانشجویان برای حضور مرتب در کلاس، تعقیب مطالب، شرکت فعال در بحث‌ها و به طور کلی یادگیری بیشتر می‌گردد (۱۶). نتایج این پژوهش در مؤلفه طراحی و تدوین درس از دیدگاه اساتید در راستای نظرات متخصصین است. شاید دلیل پایین بودن میانگین میزان استفاده از تکنولوژی آموزشی، محدودیت و کمبود وسایل آموزشی و یا عدم توانایی در به کارگیری وسایل آموزشی است و یکی انتقادهایی که در حال حاضر بیش از قبل متوجه دانشگاه‌ها است، محکوم کردن دانشگاه‌ها به جهت‌گیری نظری و ناکارآمدی در توجه به جنبه‌های عملی است (۱۷).

در مؤلفه اجرا و ارائه درس که توسط اساتید دانشگاه علوم پزشکی تبریز تا حدودی به کار بسته می‌شود از دید اساتید معیار «میزان تسلط استاد بر موضوع درسی» و از دید دانشجویان معیار «قاطعیت استاد» بیش‌ترین کاربرد و از

همان‌طور که در جدول (۴) مشاهده می‌شود مقدار میانگین، انحراف معیار، مقدار تی مستقل و سطح معناداری در تمامی مؤلفه‌ها در دو گروه مورد مقایسه در پژوهش، نشانگر بالا بودن نمرات اساتید نسبت به دانشجویان در چهار مؤلفه تدریس اثربخش است و تفاوت معناداری بین دو گروه وجود دارد. در برخی مؤلفه‌ها بویژه در گروه دانشجویان مشاهده می‌شود که انحراف معیار از مقدار میانگین بالاتر است. دلیل این است که در سؤالات آن مؤلفه‌ها اکثر داده‌ها یا پاسخ‌های افراد نزدیک به میانگین است که باعث شده میانگین کمتر به دست بیاید ولی تعدادی داده‌ها در دو سر طیف بوده اند که باعث ایجاد پراش بیشتر داده‌ها از همدیگر شده است و انحراف معیار را بالاتر از میانگین نشان داده است و دلیل این امر هم می‌تواند بی‌دقتی برخی دانشجویان در پاسخ دادن باشد که مؤلفان این داده‌های پرت را بدلیل عدم دستکاری داده‌ها از پرسشنامه خارج نکردند.

بحث

هدف پژوهش حاضر تعیین معیارهای تدریس اثربخش از دیدگاه اساتید و دانشجویان و میزان کاربست آن در فرایند آموزشی دانشگاه علوم پزشکی تبریز بود. نتایج حاصل از مصاحبه با اساتید و دانشجویان در زمینه تعیین معیارهای تدریس اثربخش حاکی از استخراج ۳۹ مضمون یا معیار در قالب چهار مؤلفه اصلی طراحی و تدوین درس، اجرا و ارائه درس، روابط انسانی و ویژگی‌های فردی و ارزشیابی بود که این مضامین با اندکی دخل و تصرف تبدیل به پرسشنامه جهت بررسی نگرش اساتید و دانشجویان شد. نتایج بررسی دیدگاه اساتید و دانشجویان حاکی از آن است که از دید اساتید، معیارهای مؤلفه طراحی و تدوین درس تا حدودی به کار گرفته می‌شود و پرکاربردترین

و آراسته. جونز (Jones) معتقد است بعد ارتباط صمیمانه با دانشجو نسبت به سایر ابعاد ویژگی‌های فردی دارای اهمیت بیش‌تری است (۱۹)؛ ولی نتایج این پژوهش، معیار داشتن حس مسئولیت را به عنوان مهم‌ترین معیار از دیدگاه اساتید نشان داد که این خود نشان‌دهنده بالا بودن احساس مسئولیت در قبال پذیرفتن شغل مدرسی و این که اساتید متمایل به انتقال دانش خود به فراگیران هستند. پایین بودن میانگین انتقادپذیر بودن استاد که در این پژوهش نظرات خود اساتید و دانشجویان نیز مؤید این مطلب است، دلایل مختلفی دارد که ممکن است یکی از دلایلشان این باشد که اساتید با توجه به مدرک و سطح علمی خود نتوانند نظرات دانشجویان را حتی در صورت صحیح بودن بپذیرند.

در مؤلفه ارزشیابی نیز هم از دید اساتید و هم از دید دانشجو معیار «برگزاری امتحان جامع و دقیق در پایان ترم» دارای بیش‌ترین میزان به کارگیری و از دید اساتید معیار «ارزشیابی دانشجو قبل، حین و بعد از تدریس» و از دید دانشجو معیار «بهره‌گیری از ارزشیابی مستمر» کم‌ترین کاربرد را دارد. این نتایج با یافته‌های تحقیق درگاهی و همکاران (۲۰) مطابقت و همخوانی دارد ولی با یافته‌های تحقیق معزی و همکاران (۸) هم‌سویی ندارد. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت که اساتید و دانشجویان تمایلی به ارزشیابی تکوینی و در طول فرایند آموزش ندارند؛ به عبارتی ارزشیابی‌ها در دانشگاه‌ها به جای فرایند محور و در طول ترم جاری، بیش‌تر ارزشیابی پایانی و به اصطلاح آزمون پایان ترم و مطالعه شب امتحانی و در حد پاس شدن است نه این که به یادگیری به صورت فرایندی نگاه کنند که در طول ترم شکل می‌گیرد. به عبارت دیگر در فضای آموزش دانشگاهی کشور، دانشجویان بیش‌تر تمایل دارند تمرکز خود را معطوف امتحانات نهایی و پایان ترم نمایند و عموماً اساتید با انواع روش‌های ارزشیابی هنگام تدریس آشنایی ندارند و فقط به یک نوع ارزشیابی بعد از تدریس اکتفا می‌کنند و به همین دلیل معیار ارزشیابی قبل،

دید اساتید معیار «ارائه مطالب علمی جدید و به روز» و از دید دانشجو معیار «استفاده از شیوه‌های متنوع در تدریس» دارای کم‌ترین کاربرد هستند که این نتایج با یافته‌های پژوهش شریفیان (۱۷) و معزی و همکاران (۸) مطابقت و همخوانی دارد و با یافته‌های عندلیب و احمدی (۹) مطابقت ندارد. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت که اساتید دانشگاه از طریق فناوری‌های نوین آموزشی از جمله اینترنت به موضوعات جدید رشته‌های خود تسلط لازم را دارند ولی بدلیل قدیمی بودن سرفصل‌های دروس رشته‌ها و تأکید بر این سرفصل‌ها یا تأکید برخی اساتید بر موضوعات و مطالب با سبک و سیاق قدیمی، موضوعات به روز و جدیدی را در اختیار فراگیران قرار نمی‌دهند. تبیین دیگر این یافته این است که اساتیدی که از یک منبع دانش و اطلاعاتی استفاده می‌کنند به طور مسلم از نظر علمی چندان مسلط و توانا جلوه گر نمی‌شوند. استادی که تنها به کتاب وابسته است و از مراجع پیرامون آن بی‌اطلاع می‌باشد یا رجوعی بدان‌ها ندارد، از نظر علمی نمی‌تواند کلاسی پربرار و سودمند داشته باشد در یک جمع‌بندی کلی، تسلط استادان بر درس به سه گونه است: ۱- فراتر از کتاب ۲- فراتر از کتاب ۳- هم سطح و در حد کتاب (۱۸).

در معیار مربوط به مؤلفه روابط انسانی و ویژگی‌های فردی که از دید اساتید دانشگاه تا حدودی به کار گرفته می‌شود از دید اساتید معیار «داشتن حس مسئولیت» و از دید دانشجو معیار «آراستگی ظاهری استاد» بیش‌ترین کاربرد و هم از دید اساتید و هم دانشجوی معیار «انتقادپذیر بودن» کم‌ترین کاربرد را داراست. این نتایج با یافته‌های تحقیق شریفیان (۱۷) و عندلیب و احمدی (۹) هم‌سویی دارد. در تبیین این یافته می‌توان گفت که اساتید در حین تدریس احساس مسئولیتی خاصی دارند و خودشان را در مقابل دانشجو و مطالبی که ارائه می‌دهند مسئول می‌دانند که در برخی موارد این احساس مسئولیت از سوی دانشجویان درک نمی‌شود بلکه آنها دنبال معیارهای دیگری برای ارزیابی استاد خوب هستند از جمله داشتن ظاهری شیک

انسانی و ویژگی‌های فردی و ارزشیابی طبقه‌بندی شد. یافته‌ها نشان داد معیارهای تدریس اثربخش در هر چهار مؤلفه از دیدگاه اساتید در دانشگاه تبریز تا حدودی به کار گرفته می‌شود اما از دیدگاه دانشجویان معیارهای تدریس اثربخش در هر چهار مؤلفه توسط اساتید کم به کار گرفته می‌شود.

براساس یافته‌های پژوهش پیشنهاد می‌شود اساتید از وسایل آموزشی بیش‌تری در فرایند تدریس و یادگیری بیش از پیش استفاده نمایند. همچنین از شیوه‌های متنوع در تدریس بهره‌گیرند و تنها به روش سخنرانی و متکلم وحده بودن خود اکتفا نکنند. اساتید، ظرفیت پذیرش پیشنهاد و انتقاد را در خود افزایش دهند، چرا که پذیرش پیشنهادات از سوی اساتید باعث ایجاد انگیزه در دانشجویان و تمایل بیش‌تر به شرکت در بحث‌های کلاسی می‌شود. در نهایت پیشنهاد می‌شود به جای ارزشیابی پایانی از ارزشیابی فرایندی استفاده نمایند.

قدردانی

از کلیه اساتید همکار و دانشجویان گرامی که در انجام این پژوهش پژوهشگران را یاری رساندند، کمال تشکر را داریم.

حین و بعد از تدریس از کم‌ترین میانگین برخوردار است. بنابراین این نوع نگاه به مقوله ارزشیابی در نظام دانشگاهی کشور یک آسیب جدی است که کماکان نظام ارزیابی دانشگاه را در این حالت نگه داشته است و لازم است از این بن‌بست نظام ارزیابی خارج شود و پوست‌اندازی کند.

از نقاط قوت و ضعف این پژوهش می‌توان به استفاده از روش‌های تحقیق کمی و کیفی به طور هم‌زمان، استفاده از ابزارهای پژوهشی مصاحبه و پرسشنامه و همچنین انتخاب جامعه و نمونه آماری اساتید و دانشجویان به عنوان نقاط قوت آن اشاره کرد و از این جهت که پژوهش حاضر بدلیل حفظ جامعیت نمی‌تواند نگاه دقیق و ظریفی به نگرش دانشجویان تک تک رشته‌ها و گروه‌های آموزشی داشته باشد، ضعف محسوب می‌شود. از محدودیت این پژوهش نیز می‌توان عدم دسترسی به گروه‌هایی مانند متخصصان و دانش‌آموختگان به منظور بررسی دیدگاه آنان و مقایسه با گروه‌های اساتید و دانشجویان اشاره کرد.

نتیجه‌گیری

از تحلیل مصاحبه‌ها ۳۹ مضمون براساس نظرات اساتید و دانشجویان استخراج شد که این مضامین در چهار مؤلفه اصلی: طراحی و تدوین درس، اجرا و ارائه درس، روابط

منابع

1. Mohammadi R. [Rahnamaye amali anjam arzyabi darooni dar amozeshe aali: tajarobe melli va beinalmellali]. 1nd ed. Tehran: entesharate sazeman sanjesh amoozesh keshvar; 2015.[Persian]
2. Salehi omran E, Ghanavati L. [Barrasiye bare amoozeshiye azaye heyat elmiye daneshgahe Mazandaran]. Journal of Educational Studies Psychology. 2010 (11): 5-28.[Persian]
3. Zolfaghar M. [Analyzing the quality of teaching faculty mentors in humanities sciences][dissertation].Tehran: Tehran University; 2006.[Persian]
4. Hanson J. Displaced but not replaced: the impact of e-learning on academic identities in higher education. Journal Teaching in Higher Education. 2009; 14 (5): 553-564
5. Agbetsiafa D. Evaluating Effective Teaching in College Level Economics Using Student Ratings of Instruction: A Factor Analytic Approach. Journal of College Teaching & Learning. 2010; 7(5): 57-66.
6. Zohor A, Eslaminejad T. [Shakheshaye tadrise asarbakhsh az didgahe daneshjoyane daneshgahe oloum pezeskhiye kerman]. Payesh Journal. 2002; 1(4): 5-13.[Persian]
7. Torani H, Ibrahimi S (Translator) Effective teaching in school. Kyriako K (Author). 1nd ed. Tehran: Ghoo publisher. 2008..[Persian].
8. Moezi M, Shirzad HA, Zamanzad B, Roohi H. [Evaluation process in viewpoints of academic staff and students in Shahrekord University of Medical Sciences]. Journal of Shahrekord University of Medical

- Sciences. 2009, 11(4): 63-75.[Persian]
9. Andalib B, Ahmadi GH. [Mizane be kargiriye meyarhaye tadrise asarbakhsh dar daneshgshe azade eslamiye vahede khorasgan az nazare daneshjoyan dar sale tahsiliye 2006-2007]. Journal Management System. 2007; 4(3): 67-83.[Persian]
 10. Sheikhzadeh M Samari SH. [Barrasiye ravesh haye tadrise ostadane daneshgahe azade eslami dar ostane azarbayjane gharbi]. Journal of Educational Administration Research Quarterly. 2010; 1(3): 71-94.[Persian]
 11. Devlin M. Samarawickrema G. The criteria of effective teaching in a changing higher education context. Higher Education Research & Development. 2010; 29(2): 111-124.
 12. Raoufi Sh, Seikhian A, Ebrahimzade F, Tarahi MJ, Ahmadi P. [Designing a novel sheet to evaluate theoretical teaching quality of faculty members based on viewpoints of stakeholders and Charles E. Glassick's scholarship principles]. Hormozgan Medical Journal. 2010; 14(3): 167-176.[Persian]
 13. Mohadesi H, Faizi A, Salem safi R. [barrasiye moghayeseiye shakhshaye tadrise asarbakhsh az didgahe azaye heiat elmi va daneshjoyane daneshgahe oloum pezeskhiye Uromiyeh]. Journal of Urmia Nursing and Midwifery Faculty. 2011; 9(6): 464-471.[Persian]
 14. Creswell JW. Qualitative inquiry and research design: choosing among tradition. Thousand oask, CA: Sage publication;1998.
 15. Creswell JW, Clark VL . Designing and conducting mixed methods research. 1sted. Thousand oask, CA: Sage publication; 2007
 16. Bergman K, Gaitskill T. Faculty and student perception of effective clinical teachers: an extension study. J Prof Nurs. 1990; 6(1): 33-44.
 17. Sharifian F. [Review and Developing Effective Teaching Indicators in Higher Education Institutions and its Accomplishment in Isfahan University]. [dissertation]. Isfahan: Isfahan University of Medical Sciences; 2005.[Persian]
 18. Berrill DP, Addison E. Repertoires of practice: Re-framing teaching portfolios. Teaching and Teacher Education. 2010; 26 (5): 39-49.
 19. Jones J. Students views of the roles of Auniversity. Higher Education. 1992; 8(5): 513-524.
 20. Dargahi H, Hamouzadeh P, Sadeghifar J, Raadabadi M, Roshani M, Salimi M, et al. [Criteria Assessment of a Expect Teacher for Effective Teaching. Faculty of Allied Health Sciences]. Journal Of Payavarde Salamat. 2010; 4(3,4): 91-98. [Persian]

Criteria of Effective Teaching and Its Application in the Educational Process: Views of Faculty members and Students

Davood Tahmasebzadeh sheikhlari¹, Skandar Fathiazar², Vahideh Jafarian³, Melika Hamrazadeh⁴, Ghasem Zilabi⁵

Abstract

Introduction: *Teaching as a main activates of instruction and successful doing of them is required attention to it creations'. The purpose of this study was to determine the criteria of effective teaching and its application in the educational process of University of Tabriz from the viewpoints of Faculty members and students.*

Methods: *This mixed method research (qualitative-quantitative) was conducted on a population including all of the undergraduate and graduate students and faculty members of Tabriz University. In quantitative part, sampling method was stright random. Using Morgan table, 375 students and 145 faculty members were selected as samples. In the qualitative part, sampling of faculty members and students in the interview continued until data saturation, and 14 faculty members and 30 students were selected through convenience sampling. Descriptive and inferential statistics (one-sample t-test) in the quantitative part, and Smith method in the qualitative part were used for data analysis.*

Results: *In the qualitative part, the participants reported course design and development, implementation and presentation of course, human relations and personal characteristics, and evaluation as the criteria of effective teaching. In the quantitative part, from the viewpoints of faculty members and students respectively, the components: course design and development (3.3 ± 66.35 , 4.2 ± 51.98), implementation and presentation of course (3.5 ± 58.14 , 3.7 ± 38.38), human relations and personal characteristics (3.3 ± 92.48 , 3.4 ± 35.58), and evaluation (3.2 ± 15.69 , 2.4 ± 25.54) could be applied as the criteria of effective teaching in the educational process.*

Conclusion: *Application of these criteria for effective teaching in University of Tabriz can contribute to the promotion of the educational process.*

Keywords: Effective teaching, educational process, professors' views and students' views

Addresses:

- ¹. (✉) Assistant Professor, Curriculum Development, Department of Educational Sciences, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Tabriz University, Tabriz, Iran. Email: d.tahmaseb@tabrizu.ac.ir
- ². Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Education and Psychology, Tabriz University, Tabriz, Iran. Email: s.fathiazar@tabrizu.ac.ir
- ³. M.A Student in Curriculum development, Faculty of Education and Psychology, Tabriz University, Tabriz, Iran. Email: v.jafarian@gmail.com
- ⁴. M.A Student in Curriculum development, Faculty of Education and Psychology, Tabriz University, Tabriz, Iran. Email: m.hamrah@yahoo.com
- ⁵. Graduate in Curriculum development, Tabriz University, Tabriz, Iran. Email: gh.zilabi@yahoo.com